

PROJECT
GESCHIEDENIS VAN DE
CHRISTELIJK-SOCIALE
BEWEGING

OVERZICHT VAN ACTIVITEITEN
OVER HET JAAR 2008

2008

Wim van der Steen, oud-bewoner van Patrimonium (links) en prof.dr. Jan van Cuilenburg, oud-bestuursvoorzitter van Patrimonium (rechts) met het eerste exemplaar van *Niet bij steen alleen*.

(foto: Anton van Daal)

PROJECT
GESCHIEDENIS VAN DE
CHRISTELIJK-SOCIALE
BEWEGING

Overzicht van activiteiten
over het jaar 2008

Amsterdam 2009

Geschiedenis van de Christelijk-Sociale Beweging

Aan het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (HDC) van de Vrije Universiteit (VU) loopt vanaf 2002 het onderzoeksproject Geschiedenis van de Christelijk-Sociale Beweging (CSB-project).

Het project wordt mede mogelijk gemaakt door een belangrijke startsubsidie van de Stichting Alfa Omega.

De doelstelling van het project is het verrichten, coördineren, stimuleren en actualiseren van onderzoek naar de protestants-christelijke sociale beweging.

Post- en bezoekadres

Hoofdgebouw Kamer 1E-18
De Boelelaan 1105 1081 HV Amsterdam

Contactpersoon

Drs. W.P. Beekers
(t) 020-5985275 / 06-27194547
(e) w.beekers@ubvu.vu.nl

Projectgroep

Drs. W.P. Beekers, coördinator
Dr. P.E. Werkman
Dr. R.E. van der Woude

Onderzoekers

Drs. P.W. van Trigt
Drs. R.T. van Mulligen
Drs. W.F. Scholten

Stuurgroep

Prof.dr. G. Harinck (voorzitter)
Prof.dr. J.C. Kennedy
Prof.dr. D.Th. Kuiper
Prof.dr. G.J. Schutte

Foto's omslag uit: *Niet bij steen alleen* (fotografie: Anton van Daal)

INHOUD

Inleiding 7

Organisatie 9

Onderzoek 13

Overige wetenschappelijke activiteiten 17

Publieksactiviteiten 24

Publicaties 27

NIET BIJ STEEN ALLEEN

*Patrimonium Amsterdam: van sociale vereniging
tot sociale onderneming 1876-2003*

WOUTER P. BEEKERS
EN ROLF E. VAN DER WOUDE

INLEIDING

2008 was een belangrijk jaar voor het onderzoeksproject Geschiedenis van de Christelijk-Sociale Beweging. In november werd de geschiedenis van de Woningstichting Patrimonium Amsterdam gepresenteerd. De publicatie is het resultaat van een vierjarig onderzoek, dat plaatsvond met financiële steun van Alfa Omega en de Woningstichting Rochdale. Het mag een mijlpaal heten in het CSB-project.

Het was ook een belangrijk jaar gelet op de nieuwe onderzoekers die het project kon aantrekken. In de eerste plaats betreft dat drs. Remco van Mulligen, die onderzoek doet naar de opkomst van een 'reformatisch-evangelische' beweging vanaf de jaren zestig. Daarnaast heeft ook drs. Wilfred Scholten zich aangesloten bij het CSB-project, met zijn biografisch onderzoek naar oud-premier Barend Biesheuvel. In het verslagjaar werden voorbereidingen getroffen voor een onderzoek van drs. Stijn Bollinger, docent sociaal-juridische dienstverlening bij het Instituut voor Recht van de Hogeschool Utrecht. Bollinger is vrijgesteld om onder begeleiding van prof.dr. George Harinck en dr. Govert Buijs onderzoek te doen naar de invloed van het neo-calvinistisch gedachtegoed op de totstandkoming van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO).

Een evaluatie in 2007 wees uit dat de activiteiten gericht op de maatschappelijke doorwerking van het project meer aandacht vroegen. In 2008 zijn verdere stappen genomen om de publieksgerichte taak beter vorm te geven. Het gebruik van nieuwe media speelt daarbij een belangrijke rol. De participatie aan de website Protestant.nl is daarvan een voorbeeld. Ook aan de inbedding van het project werd aandacht gegeven. Dit leidde bijvoorbeeld tot de uitbreiding van de stuurgroep, die het projectteam van adviezen voorziet. Formeel pas na dit verslagjaar werden prof.dr. Jan Jacob van Dijk, hoogleraar Christelijk-Sociaal Denken en CDA-Tweede Kamerlid en dr. Peter Heyrman, hoofd onderzoek van het KADOC Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving te Leuven, lid van de stuurgroep.

In dit jaarverslag berichten wij over de organisatorische ontwikkelingen, wetenschappelijke activiteiten en publieksgerichte initiatieven van het CSB-project. Ten slotte geven we een overzicht van de belangrijkste publicaties in 2008. Het was een energiek jaar, waarin weer gebouwd mocht worden aan de toekomst van het project.

Amsterdam, april 2009

Wouter Beekers

Paul Werkman

Rolf van der Woude

Drs. Wouter Beekers, bij de presentatie van *Niet bij steen alleen*.
(foto: Anton van Daal)

ORGANISATIE

In 2008 vonden een aantal ontwikkelingen plaats in de personele en organisatorische invulling van het CSB-project. Drs. Wouter Beekers werd per 1 juli 2008 aangesteld als coördinator. Zijn werkzaamheden richten zich niet alleen op de stimulering van het onderzoek binnen het kader van het project, maar ook op de wetenschappelijke inbedding en maatschappelijke doorwerking daarvan. Verder bleef de samenstelling van de projectgroep en de stuurgroep in 2008 ongewijzigd.

Het team van onderzoekers werd uitgebreid met twee nieuwe leden. Remco van Mulligen startte als assistent in opleiding (aio) van George Harinck. Zijn onderzoek richt zich op de vraag hoe vanuit orthodox-protestantse kring is gereageerd op de ontwikkelingen van liberalisering in de jaren zestig en zeventig. Zijn onderzoek moet in 2012 leiden tot een proefschrift.

Daarnaast sloot Wilfred Scholten zich aan bij het CSB-project. Hij is journalist en werkzaam bij NCRV-Netwerk. Onder begeleiding van prof.dr. Jan de Bruijn voert hij een promotieonderzoek uit naar het leven van mr. Barend Biesheuvel, CBTB-voorman en ARP-politicus. Hij hoopt binnen enkele jaren zijn biografie te voltooien.

Medewerkers in 2008

Drs. W.P. Beekers, coördinator

Dr. P.E. Werkman, senior onderzoeker

Dr. R.E. van der Woude, senior onderzoeker

Drs. R.T. van Mulligen, junior onderzoeker

Drs. P.W. van Trigt, junior onderzoeker

Drs. W.F. Scholten, extern onderzoeker

Remco van Mulligen en de 'reformatorisch-evangelische' beweging

Remco van Mulligen is sinds september 2008 verbonden aan het CSB-project. Een kort interview over zijn promotieonderzoek naar de 'reformatorisch-evangelische' beweging in de jaren zestig.

Kun je meer vertellen over het onderwerp van je onderzoek?

'In de tweede helft van de twintigste eeuw heeft het christendom ogenschijnlijk een groot deel van zijn invloed in het publieke domein verloren. Tegen deze trend in hebben enkele groepen orthodoxe protestanten de krachten gebundeld in een poging om de eigen, christelijke, identiteit te bewaren en uit te dragen. In de Evangelische Omroep, de Reformatorisch Politieke Federatie en de Evangelische Hogeschool werkten evangelische en reformatorische christenen samen. De krachtenbundeling van zulke diverse achtergronden is het hoofdthema van mijn onderzoek.'

Wat interesseert je aan die insteek?

'Het christendom heeft zich in zijn geschiedenis steeds bewezen aan te kunnen passen. Het boeit me welke gevolgen de naoorlogse veranderingen op het christendom hebben gehad, zoals de opkomst van de evangelische beweging en de verzuiling van vrijgemaakt- en bevindelijk-gereformeerden. Er is vaak sprake van een simultaan proces van reageren op en aanpassen aan de moderniteit.'

Heeft je onderzoek een actuele maatschappelijke waarde?

'Anno 2009 staan de orthodoxe protestanten volop in de belangstelling. De ChristenUnie regeert, waardoor de mening van Yvette Lont over homoseksuelen en het gitaarspel van André Rouvoet en Kees Kraayenoord ineens landelijk nieuws zijn. De EO is al vanaf de jaren negentig een van de grootste omroepen en is daardoor in omroepeland een factor van belang. De laatste tien jaar behoren orthodox-protestantse hogescholen zoals de Christelijke Hogeschool Ede tot de beste hogescholen van Nederland. Dit alles is het product van de samenwerking en professionalisering van christelijke organisaties die vanaf de jaren zestig zijn ontstaan. Mijn onderzoek wil in beeld brengen hoe deze organisaties zijn gekomen waar ze nu zijn.'

Hoe past je onderzoek in het kader van het CSB-project?

‘Ik kies voor een insteek gericht op sociale veranderingen en de daarmee verbonden steeds weer veranderende positie van maatschappelijk actieve christenen. Dat past in het de brede benadering van het CSB-project. Daarnaast spreekt het me aan dat het CSB-project tot stand is gekomen door samenspraak van historici en christenen “uit het veld”. De historische wetenschap is bij uitstek een wetenschap die een rol kan spelen in het bredere maatschappelijke debat.’

Subsidie

Het CSB-project wordt mogelijk gemaakt door een belangrijke jaarlijkse subsidie van de Stichting Alfa Omega, die reeds loopt vanaf 2002. Het project is gezegend met de blijvende betrokkenheid van Alfa Omega. Zoals gebruikelijk vond ook dit jaar naar aanleiding van het jaarverslag over 2007 een bespreking plaats over de voortgang met het project, waarmee het project zijn voordeel doet.

Naast de Stichting Alfa Omega waren er in 2008 verschillende subsidiegevers voor onderzoek en publicaties. In alfabetische volgorde:

Aedes vereniging van woningcorporaties
Christelijk Nationaal Vakverbond
Christelijke Hogeschool Ede
Driestar educatief Gouda
Evangelische Hogeschool te Amersfoort
Evangelische Omroep
Gereformeerde Hogeschool Zwolle
Nederlands Dagblad
Reformatorisch Dagblad
Stichting Bartiméus Sonneheerdt
Woningstichting Rochdale

ONDERZOEK

Publicaties

In november 2008 presenteerden drs. Wouter Beekers en dr. Rolf van der Woude hun boek *Niet bij steen alleen. Patrimonium Amsterdam van sociale vereniging tot sociale onderneming 1876-2004*. Het werk is in kleurendruk en werd verzorgd door uitgeverij Verloren. De centrale these van het boek is dat Patrimonium altijd meer beoogde dan alleen huizen bouwen en beheren. De woningstichting verbond haar werk steeds met de christelijke levensovertuiging, waaraan een heldere samenlevingsvisie verbonden was. Aanvankelijk was de woningstichting een fundament waarop de sociale cohesie van de orthodox-protestanten rustte. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de sociale eenvormigheid, tegen de achtergrond van de uitbouw van de verzorgingsstaat, maar bleef Patrimonium investeren in de maatschappelijke cohesie in zijn woningblokken. Daarin viel het bijvoorbeeld op bij de aanpak van de sociale problematiek in de Bijlmermeer, waarvan het beheer uiteindelijk in zijn geheel werd overgedragen aan Patrimonium.

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Amsterdamse afdeling van de studentenvereniging Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato (CSFR) verscheen een bundel over de betekenis van de hoofdstad voor politiek, cultuur en religie in Nederland. Drs. Paul van Trigt nam zitting in de redactie. Eind 2008 verscheen het resultaat: *Geef mij maar Amsterdam. Over de politieke, culturele en religieuze verhouding tussen stad en provincie in heden en verleden*.

Lopend onderzoek

In het kader van het CSB-project lopen verschillende gelijktijdige onderzoeken naast elkaar. Paul van Trigt houdt zich bezig met een promotieonderzoek naar de protestants-christelijke blindenzorg. Hij wordt begeleid door de hoogleraren George Harinck, Jan-Jacob van Dijk en James Kennedy. Wouter Beekers werkt aan zijn promotieonderzoek naar de maatschappelijke positie van woningcorporaties, dat plaatsvindt onder toezicht van James Kennedy, George Harinck en George de Kam, bijzonder hoogleraar Maatschappelijk ondernemen met grond en locaties aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Beide onderzoeken sluiten goed aan bij de brede benadering van het maatschappelijk middenveld, die het CSB-project beoogt.

Drs. Remco van Mulligen maakte een begin met zijn promotieonderzoek naar de orthodox-protestantse reactie op de progressieve jaren zestig, begeleid door de hoogleraren George Harinck en Hijme Stoffels. Centraal hierbij staan in die tijd gevormde organisaties waar reformatorische en evangelische christenen samenwerkten, zoals de Evangelische Omroep en de Reformatorisch Politieke Federatie. Zie voor meer informatie het interview eerder in dit verslag. Voor een bundel over de totstandkoming en (voor)geschiedenis van de ChristenUnie onder redactie van dr. Gerrit Voerman van het Documentatiecentrum voor Nederlandse Politieke Partijen schrijft hij een hoofdstuk over de RPF.

Dr. Paul Werkman verrichtte vervolgonderzoek naar de verhouding tussen het Christelijk Nationaal Vakverbond, de Amerikaanse Christian Labour Association en de Christian Labour Association of Canada. Dit in verband met een uitnodiging te spreken op het congres 'Across borders' dat in Canada in juni 2009 georganiseerd wordt door de Association for the Advancement of Dutch-American Studies, de Canadian Association for the Advancement of Netherlandic Studies en het Canadese Dooyeweerd Center for Christian Philosophy.

Acquisitie

Het promotieonderzoek van Remco van Mulligen kwam tot stand dankzij subsidie van een diverse groep media- en onderwijsinstellingen. Het betreft de Christelijke Hogeschool Ede, Driestar educatief, de Evangelische Hogeschool te Amersfoort, de Evangelische Omroep,

de Gereformeerde Hogeschool Zwolle, het *Nederlands Dagblad* en het *Reformatisch Dagblad*. Zij willen op deze manier aandacht vragen voor het maatschappelijke optreden van orthodox-protestanten na de oorlog. Het onderzoek is voor het CSB-project een kans zijn onderzoeksveld te verbreden.

Daarnaast werd gesproken met de NCRV, die geïnteresseerd is in een onderzoek naar de manier waarop in de geschiedenis uiting is gegeven aan haar levensbeschouwelijke identiteit. De gesprekken leidden in de loop van het jaar tot een overeenkomst, die in 2009 zal worden geëffectueerd. De gesubsidieerde promotieonderzoeken vallen onder de verantwoordelijkheid van de promotoren, waarmee de wetenschappelijke onafhankelijkheid beschermd is. Daarbij is gewerkt met de in 2007 opgesteld richtlijnen voor historisch-wetenschappelijk onderzoek in opdracht van derden.

Rolf van der Woude is begin 2008, naar aanleiding van zijn biografisch portret van Willem Hovy in *Geloof in eigen zaak*, benaderd door de Stichting De Gekroonde Valk. Deze stichting is opgericht om een geschiedenis van de brouwerij De Gekroonde Valk te realiseren, waarin Hovy een belangrijke rol heeft gespeeld. Van der Woude is gevraagd als hoofdauteur van het boek op te treden. Het is de bedoeling dat op 20 oktober 2009, de dies van de VU, het boek zal worden gepresenteerd en een borstbeeld van Hovy in het hoofdgebouw van de universiteit zal worden onthuld. Zo werpen de activiteiten van het CSB-project weer nieuwe vruchten af.

RPF-affiche voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1981.

OVERIGE WETENSCHAPPELIJKE ACTIVITEITEN

Redactiewerk

Het werk aan de bundel met biografische portretten van protestantse politici die hun carrière begonnen in de christelijk-sociale beweging is in 2008 voortgezet. *Wie in de politiek gaat, is weg?* is een initiatief van Paul Werkman en Rolf van der Woude, die tevens de redactie voeren. Van der Woude schreef een theoretische inleiding en een beschouwing over het thema, Werkman een bijdrage over Patrimoniumvoorman en journalist C. Smeenk. Het is de bedoeling de bundel medio 2009 te presenteren.

Van der Woude en Werkman maken deel uit van de kernredactie van het *Cabier over de geschiedenis van de christelijk-sociale beweging*. Deel acht van het *Cabier* heeft de internationale activiteiten van de beweging als thema en draagt als titel *Grenzeloos christelijk sociaal*. De eindredactie is in handen van Paul Werkman en Jan Jacob van Dijk. De presentatie zal medio 2009 plaatsvinden.

Het is de bedoeling dat in 2009 tevens het negende en tiende deel van het *Cabier* zullen verschijnen, dit ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Christelijk Nationaal Vakverbond. Dit dubbelnummer zal een toegankelijke samenvatting van het proefschrift van drs. Piet Hazenbosch over de geschiedenis van het CNV bevatten. Dat past in de bedoelde opzet van het *Cabier*, dat is opgericht om bouwstenen aan te dragen voor de geschiedenis van het CNV. Na deze nummers zal de verschijning van het *Cabier*, zoals bij de aanvang van het project reeds beoogd, in principe beëindigd worden.

Dr. Arno Bornebroek moest zich vanwege andere werkzaamheden terugtrekken uit de redactie van het *Cabier*. Zijn deskundigheid op het gebied van de christelijk-sociale beweging zal gemist worden. Met het oog op de beëindiging van de reeks wordt de vacature aangehouden. De projectgroep beraadt zich over een mogelijk nieuw publicatieforum, zoals een e-zine.

Harm Kaal en het hoofd van de stad

VU-onderzoeker Harm Kaal promoveerde in februari 2008 op zijn proefschrift over ARP-politicus Willem de Vlugt, getiteld *Het hoofd van de Stad. Amsterdam en zijn burgemeester tijdens het Interbellum* (uitgeverij Aksant). In het verlengde van zijn onderzoek schreef dr. Kaal een bijdrage voor de nog te verschijnen bundel *Wie in de politiek gaat, is weg?*, onder redactie van Paul Werkman en Rolf van der Woude. Een kort vraaggesprek.

Wat is het onderwerp van je proefschrift?

‘Mijn proefschrift gaat over het lokaal bestuur in Amsterdam tijdens het interbellum, met bijzondere aandacht voor de positie van de burgemeester. Dat was in Amsterdam van 1921 tot 1941 Willem de Vlugt, een antirevolutionaire timmermanszoon die carrière maakte als aannemer en het zonder academische scholing of een elitair netwerk tot burgemeester schopte. In mijn proefschrift besteed ik aandacht aan de verschillende rollen die de burgemeester vervulde en daarmee aan de verschillende werelden waarin hij opereerde. Ik heb betoogd dat de burgemeester meer was dan een magistraat op het stadhuis, hij was een spilfiguur in de stad.’

Wat is de les van je werk voor het beden?

‘Het beeld bestond dat burgemeesters vroeger een statische functie hadden. Vaak zag men een contrast met het optreden van bestuurders als Cohen, Opstelten en Leers, die met hun beleid ten aanzien van de multiculturele samenleving, soft-drugs en veiligheid landelijk de aandacht trokken. Mijn onderzoek laat zien dat het burgemeesterschap zich van oudsher al leende voor een actieve, profilerende invulling.’

Heb je nog voordeel gehad aan de activiteiten van het CSB-project?

‘Zeker, het CSB-project heeft oog voor netwerken van bestuurders op verschillende niveaus en in verschillende structuren van staat en maatschappij. Die invalshoek is voor mijn onderzoek nuttig geweest, omdat het netwerken blootlegt waarin bestuurders opereerden en doet begrijpen hoe een “civil society” concreet functioneert.’

Los daarvan heeft redactielid Jan Jacob van Dijk initiatief genomen tot een nieuwe serie over christelijk-sociaal denken. De eerste aflevering, met als titel *Verbindend bouwen, over solidariteit en verzorgingstaat* werd gepresenteerd op het Christelijk-Sociaal Congres. Paul Werkman en Rolf van der Woude hebben zitting in de redactie.

Begeleiding onderzoek

Rolf van der Woude en Paul Werkman zijn betrokken bij de begeleiding van verschillende onderzoeksprojecten. Zij zijn beide lid van de begeleidingscommissie van dr. Jan Zwemer in zijn onderzoek naar boeren, landarbeiders en organisatie op de Zeeuwse eilanden 1910-1922.

Werkman is daarnaast lid van de begeleidingscommissie van het webproject 'Vakbeweging in de oorlog' van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis en de Vakbondshistorische Vereniging. Dit project is onderdeel van het door de landelijke overheid gefinancierde project 'Erfgoed van de oorlog'. Werkman is lid van de Historische Commissie van de Vrije Universiteit. Tevens werd hij aangezocht als lid van de academische leescommissie van het proefschrift *Voor het volk om Christus' wil. Een geschiedenis van het CNV*, waarop drs. P. Hazenbosch op 13 mei 2009 aan de Vrije Universiteit hoopt te promoveren. Andere leden van deze commissie waren prof.dr. J.C. Looise, prof.dr. J. Paauwe, prof.dr. L.H. van den Heuvel en prof.dr. J. Lucassen. Zijn promotoren zijn Gerrit Schutte en Jan Jacob van Dijk.

Van der Woude is betrokken bij de begeleiding van: drs. Lammert de Hoop die een biografie schrijft van A.S. Talma; drs. Sj. Hoekstra die onderzoek doet naar christelijke emigratie; drs. T. de Jong, die in opdracht van het ministerie van Defensie een geschiedenis schrijft van de vliegbasis Leeuwarden 1938-2009 en Wilfred Scholten, die zijn proefschrift wijdt aan premier Barend Biesheuvel.

Werkgroep Religie en civil society

Medio 2008 kwamen Wouter Beekers, Govert Buijs en prof.dr. Anton van Harskamp bijeen om na te denken over de mogelijkheid van de oprichting van een interdisciplinaire en interuniversitaire werkgroep Religie en civil society. In werkgroepsverband willen zij structureel aandacht besteden aan de samenlevingsvisies die zijn ontstaan op basis

Onthulling van het standbeeld van antirevolutionair staatsman Abraham Kuyper in zijn geboorteplaats Maasluis, 5 november 2008.

HDC-medewerkers prof.dr. Jan de Bruijn en prof.dr. George Harinck traden op als sprekers bij de plechtigheid. Jan de Bruijn presenteerde bij de onthulling zijn werk *Abraham Kuyper. Een beeldbiografie*, dat werd uitgegeven door Bert Bakker.

Onderste foto links: de beeldhouwer Frank Letterie.
(foto's: Hans Seijlhouwer)

van religieuze inspiratie en de maatschappelijke gevolgen hiervan. De reacties op hun initiatief waren positief. Het is de bedoeling medio 2009 tot een eerste bijeenkomst te komen.

Onderwijs

Verskillende medewerkers verzorgden onderwijs dat in verband stond met het CSB-project. Voor de faculteit der Letteren van de Vrije Universiteit verzorgde Paul van Trigt met drs. D.B.R. Kroese een collegereeks over het poldermodel, verzuiling en burgerlijkheid. Wouter Beekers trad op als begeleider van geschiedenisstudent Wietse van der Kooi die onderzoek deed naar de opvattingen van de 'rooie dominee' en PSP-politicus Krijn Strijd.

Paul Werkman verzorgde aan de Christelijke Hogeschool Windesheim colleges over Nederlandse politiek, arbeidsverhoudingen en Europese integratie. Hij was onder meer verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van een minor Ontwikkelingsjournalistiek, die wordt meegefinancierd door de Interkerkelijke Coördinatie Commissie Ontwikkelingssamenwerking (ICCO). In dat kader begeleidde Werkman twee maal een groep studenten bij veldwerk in Zuid-Afrika, waarbij aandacht werd besteed aan zaken als vakbondsvrijheid, microkrediet en coöperatieve landbouw.

Archieven

Het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme kreeg in 2008, in het kader van het CSB-project, enkele belangrijke aanvullingen op de collectie. Zo ontving het HDC nieuwe stukken betreffende het archief van de Nederlandse Bond Maarten Luther, uit de nalatenschap van Herman Leker (1945-2007), predikant in Utrecht en Gorichem. Maarten Luther was een Nederlandse bond voor christelijk-sociale actie, met bekende actieve leden als Johan Stephaan Ruppert en zijn zoon Marinus, beide tevens belangrijke CNV-bestuurders. De overdracht vond plaats door bemiddeling van Paul Werkman, die verschillende publicaties over de Bond en Ruppert op zijn naam heeft.

Daarnaast ontving het Documentatiecentrum het archief van Barend Biesheuvel, dat momenteel door biograaf Wilfred Scholen wordt geordend. Biesheuvel, die in 1956 de landelijke politiek betrad vanuit

Barend Biesheuvel (rechts), op het Haagse Binnenhof,
samen met twee andere grootheden uit de ARP:
I.A. Diepenhorst (links) en J. Smallegenbroek (midden).
(foto: Collectie HDC)

de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond, werd in 1963 minister van Landbouw in opeenvolgende kabinetten en vormde in juli 1971 een naar hem genoemd kabinet. Na de voortijdige val van het kabinet in 1973 verliet Biesheuvel de politiek. Nadien was hij een belangrijk adviseur van overheid en bedrijfsleven. Het Historisch Documentatiecentrum bezit nu diverse archieven van Nederlandse minister-presidenten; naast Biesheuvel zijn dat: Kuypers, Heemskerk, Colijn en Zijlstra.

PUBLIEKSACTIVITEITEN

Bijeenkomsten en lezingen

Op 6 november 2008 vond de presentatie van de geschiedschrijving van Patrimonium Amsterdam plaats. De bijeenkomst in het auditorium van de VU werd door ongeveer tweehonderd mensen bezocht. Communicatiebedrijf ProImpact was opdracht gegeven in samenwerking met de auteurs een videopresentatie voor te bereiden, die zeer positief ontvangen werd. Vanwege deze positieve ontvangst werd naderhand besloten de videopresentatie te bewerken tot een korte documentaire, waarin de onderzoeksresultaten worden samengevat.

Naar aanleiding van de afronding van het Patrimoniumboek werden de auteurs gevraagd verschillende lezingen te houden. Wouter Beekers hield op 1 oktober een lezing voor de werkgroep Stedengeschiedenis. Rolf van der Woude trad op als spreker ter gelegenheid van een bijeenkomst van het project Bibliografie Nederlandse Protestantse Periodieken op 18 oktober en op de jaarvergadering van de Christelijk-Sociale Vereniging Patrimonium Zaandam op 20 november.

Remco van Mulligen hield op 25 april 2008 een lezing over de Amerikaanse mediavoorbeelden van de Evangelische Omroep. Dit ter gelegenheid van een symposium georganiseerd door het Roosevelt Study Center te Middelburg met het Archief- en Documentatiecentrum te Kampen: 'A spiritual invasion? Amerikaanse invloeden op het Nederlandse christendom'.

Besprekingen, interviews en opinie

De in 2006 verschenen bundel *Geloof in eigen zaak* krijgt nog steeds aandacht. In een bundel onder redactie van Jacques van Gerwen, Marcel Metze en Hans Renders over *De ondernemersbiografie* (Amsterdam

2008) werd gesteld dat het boek voorziet in een leemte over de kennis van de invloed van de religieuze achtergrond op ondernemers. Inmiddels is de eerste druk vrijwel uitverkocht.

Het onderzoek naar woningcorporaties kreeg meer bekendheid. Wouter Beekers en Rolf van der Woude werden door verschillende journalisten, onder andere van het *Financieel Dagblad* en *De Volkskrant*, benaderd voor meer informatie over hun onderzoek en vragen over de Nederlandse volkshuisvesting. Naar aanleiding van het Patrimoniumonderzoek werden zij gevraagd een bijdrage te leveren aan een woonthema van het *Nederlands Dagblad* (21 juni 2008). De auteurs werden door *De Volkskrant* gevraagd om te reflecteren op het aftreden van minister Ella Vogelaar in november 2008, hetgeen zij deden in een opiniestuk dat kort daarop verscheen. De besprekingen van het boek over de geschiedenis van Patrimonium, die in algemene zin positief te noemen zijn, vallen buiten het bestek van dit verslagjaar.

Radio

In januari 2008 vonden de eerste uitzendingen plaats van het radioprogramma Nieuw Protestants Peil. Samen met EO-redacteur Koos van Noppen verzorgt HDC-medewerker Wim Berkelaar wekelijks een uitzending (op zaterdag, 13.30 uur: radio 5). Het radioprogramma wordt wekelijks door gemiddeld zestigduizend mensen beluisterd. Verschillende uitzendingen stonden in verband met het CSB-project. Zo vonden interviews plaats met Harm Kaal, biografie van Willem de Vlucht, met oud-VU-docent kerkgeschiedenis dr. Jasper Vree en Rolf van der Woude over het boek *Het liep op rolletjes* en met Wouter Beekers en Rolf van der Woude naar aanleiding van hun Patrimoniumboek.

Internet

Op 31 oktober 2008, Hervormingsdag, is de website www.protestant.nl geopend door de voormalige CDA-minister en burgemeester van Den Haag, drs. W.J. Deetman. Protestant.nl is een initiatief van de Vrije Universiteit, de NCRV en de Protestantse Kerk Nederland en wordt onder andere ondersteund door de Besturenraad voor Christelijk Onderwijs, de Christelijke Hogeschool Ede, de Protestants Christelijke

Ouderen Bond. Protestant.nl is wil een dynamisch forum zijn, gericht op een breed publiek, om actuele ontwikkelingen te belichten vanuit de protestants-christelijke traditie.

Wouter Beekers coördineerde de bijdrage van het Historisch Documentatiecentrum aan dit initiatief. De inhoud van de website werd voor een belangrijk deel gevuld met artikelen uit de *Christelijke Encyclopedie*, waarvoor Uitgeverij Kok toestemming verleende. Naast NCRV-medewerker Yko van der Goot, werkten aan het HDC twee tijdelijke krachten aan het bewerken van de teksten: drs. Daan Beekers en drs. Herman Wesselink. Daarnaast werd HDC-medewerker dr. Peter Bak door de stichting protestant.nl voor twee dagen in de week vrijgesteld om biografische portretten te schrijven, toegesneden op het publiek van de site. Hij werd bijgestaan door Rolf van der Woude, die verschillende artikelen over de christelijk-sociale beweging schreef voor de site.

PUBLICATIES

- Beekers en Van der Woude, *Niet bij steen alleen. Patrimonium Amsterdam, van sociale vereniging tot sociale onderneming: 1876-2004* (Hilversum 2008)
- ‘Vogelaar was gedoemd te mislukken’, *De Volkskrant* (15 november 2008)
- Van Trigt, met Pieter van Oien, Alexander Pleizier (red.), *Geef mij maar Amsterdam. Over de politieke, culturele en religieuze verhouding tussen stad en provincie in heden en verleden* (Amsterdam 2008).
- Van Trigt, bespreking van Hugh McLeod, *The religious crisis of the 1960s* (Oxford 2007), in: *Wapenveld* 58-2 (april 2008), 37-39.
- Van der Woude en Beekers, ‘Het pand dat niet bewaard bleef’, *Nederlands Dagblad* (21 juni 2008)
- Van der Woude met M.G.M. Smits, “Door machtige organisatie alleen kunnen wij onze stem doen gelden”. Land- en tuinbouworganisaties in de Noordoostpolder, 1945-1995’, in: W. den Boer e.a. (red.), *Een machtig arbeidsveld. De opbouw van het kerkelijk leven in de Noordoostpolder* (Gouda 2008), 185-207.
- Van der Woude met B.W. van der Wål, “En zoo gaan we het isolement in. We kunnen en willen niet anders”. Veenhof en de verzorgingsstaat’, in: George Harinck (red.), *Niets is overbodig, niets is toevallig”. Leven en werk van Cornelis Veenhof (1902-1983)*, 165-202.
- Van der Woude, ‘Plattelanders verenig u!’ (bespreking Tj. van der Ziel, *Verzet en verlangen: het platteland in de greep van mkz en stedeling* (Wageningen 2008)), in: *Nederlands Dagblad* (18 juli 2008).

- ‘Rare zaken bij ABN-Amro’ (bespreking van J. Smit, *De prooi: blinde trots breekt ABN Amro* (Amsterdam 2008)), in: *Nederlands Dagblad* (12 december 2008).

PATRIMONIUM
AMSTERDAM

WIJKGROEPIV